

henri
Z a l i s

Contur Eugen Barbu.

Prozatorul între hotarele adevărului

critică literară

Henri ZALIS

CONTUR EUGEN BARBU

Prozatorul între hotarele adevărului

Editura Virtual

2011

ISBN(e): 978-606-599-606-9

Avertisment

Acest volum digital este prevăzut cu sisteme de siguranță anti-piratare. Multiplicarea textului, sub orice formă, este sancționată conform legilor penale în vigoare.

Cuprins

LA ORIZONT.....	1
ÎN ZBOR PLANAT	2
MĂRTURISIRE	8
CURENȚII DE AER	14
TREZIREA DIN DEPENDENȚA.....	30
COMPLEXITATE ȘL COMPLEMENTARITATE	38
EFECTE GRADATE VIRULENT	43
PAGINĂ DE JURNAL („CAIETELE PRINCEPELUI” ÎN VOLUTE).....	57
AȘCHII DIN ESENȚĂ DE LEMN TARE (I).....	67
AȘCHII DIN ESENȚĂ DE LEMN TARE (II)	71
AGONIE ȘL ZĂDĂRNICIE (SCURTE REFLECȚII LA „SĂPTĂMÂNA NEBUNILOR”).....	80
IANUS” - ROMAN DERUTANT PANORAMIC	88
ASPIRAȚII ȘL NAUFRAGII	100
STRATEGII SUPLIMENTARE LA “AGONIE ȘL ZĂDĂRNICIE”	103
EPILOG DE ETAPĂ.....	107
UNDE SE RUPE FIRUL	109
ÎN MARGINEA UNOR IMPULSURI DE TRANZIȚIE.....	112
ÎN TERMENI COMPARATIVI.....	115
ADDENDA	121
PRIMUL „ÎNSOȚITOR”	122
UN ALT „ÎNSOȚITOR”	126
UN „VENEȚIAN” UITAT	129
UN ÎNSOȚITOR CONTEMPLATIV	133
NOTE REGĂSITE.....	136

LA ORIZONT.

Am fost prevenit de apropiați ai mei să nu ascult de motivele întocmirii unui studiu despre proza lui Eugen Barbu. Insul, spuneau acele voci, rămâne nefrecventabil pe cât scriitorul este perceput ca autor controversat. Chiar diabolizat.

Cercetarea de față nu a luat în seamă avertismentele primite. Am scris-o, sunt conștient, în contra curentului. Cred că este vremea să las deoparte psihoza unor comentatori incapabili să înțeleagă ce datorăm marelui scriitor. Fie și pentru că drama expresiei literare se desparte de tensiunile politicului totalitar, nu i se subordonează dincolo de anumite limite.

Eugen Barbu a urmat, stăpân pe mijloacele sale, câmpul experiențelor umane, de ieri și de azi. Nu a eludat toate obstacolele. Pe unele le-a înțeles, pe altele le-a respins. Ne propune imaginea unui artist care nu s-a ferit de excese ca să scoată din impas teme definitive ale literaturii lui.

Pentru cititori propun mai mult decât o simplă lectură. Propun o lectură dialogal-recuperatoare, etica optimă a lecturii.

ÎN ZBOR PLANAT

Pentru o carte ca aceasta unghiul de cuprindere merge dincolo de cuvânt. Debitul ei se descoperă pe măsură ce are putința să construiască un univers și să-i definească principiul.

Plec de la convingerea că în literatura română, din însuși unghiul invocat - toți scriitorii au locul lor distinct. În deplina diversitate a talentului, a privilegiului oferit de performanța literară, a puterii cu care rețin atenția peste timp.

Eugen Barbu stă mărturie că - în pofida unor fragilități de ordin moral, dovedite de timpuriu, trădat de ieșiri conformiste, lipsă de educație, asociații neinspirate - și-a atras simpatii dar și tenace rivalități. Fiind prin excelență un scriitor al contrastelor a generat treceri fără gradație de la un pol al acordurilor de orgă, suitoare, la înstrunări minore, neizbutite. E de ajuns să afirm, în aceste explicații preliminare, că reala forță a lui Eugen Barbu este cea a sciziparității.

De unde resemnări, împăcări, ezitări din partea unora care i-au deschis cărțile, depășiți pe alocuri, de inegalități. O știm: a fost deseori negat, contestat aprig, a fost, pe de altă parte, mult prețuit pentru muzica degustărilor sale de tot felul, în scriitură, inițiative de breaslă (cenaclul „Labiș”), orgolioasa inițiativă a Fundației montane. Pană spornică, mult asociativă, a dat soluționări epice, lirice, polemice. Din ce orizont îl privim socot că are dreptul la rechemarea în actualitate, din căință sentimentală, nu în ultimul rând din urgența integrării sale în peisajul nostru viu.

Dacă mă gândesc bine admit că a dialogat discutabil cu Istoria în câteva secvențe greu de estompat. Nimic altceva nu ține loc de răspuns valabil. Aflăm - din nou - care este pretenția scriitorului adevărat: să nu-l ucidem într-un pat al lui Procut, copleșindu-l cu platitudini, lipsindu-l de suflu.

Cum prea bine se va vedea nu caut să-l justific. Încerc să-l extrag din uitarea care îl învâluie tenace, cu alte cuvinte să-l restituim pe baza cărților sale definitorii. Pentru dreapta cunoaștere a identității traseului parcurs și a modului de a se focaliza asupra multor destine de altădată.

Consider prezentul studiu, dedicat celor trei volume exponențiale pentru imaginea prozatorului, „Groapa”, „Princepele”, „Săptămâna nebunilor”, un început necesar. Statornicit ideatic într-o problemă de arhitectură a digresivității, dornic să îi valorizeze înțelesul. La care voi adăuga referiri la romanul postum „Ianus”, pentru a-l încorpora tipurilor de scriitură cultivate de prozator.

Îmi pun speranța în resursele exploratorii. De voi dispune de ele îmi propun să le integrez altui cuprins, succesiv, condus către „Facerea lumii” și, separat, într-o ramificație a luminilor critice, spre universul nuvelistic barbian, terenul de elecțiune al autorului. Complicat cu „Istoria polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent”, incisivă incursiune în lumea compozițiilor poetice, drept lămurire pentru ce va urma. Subliniez ivirea de complicații în ansamblul de acumulări iritante a unor puncte de oprire, reală țesătură a gândirii pliabile. Trecerea timpului activează materialul „prim”, însă ne dă prilejul să judecăm și mai limpede că avem o multitudine de

incizii, meditații netriate, spectaculare.

S-ar putea ca alternanțele să rămână în sarcina altor clarificări, suplimentare, pe seama interviurilor, nenumărate, pamfletelor, prezenței stăruitoare în scrisul jurnalistic, toate fațete ale rafinatului poligraf în fierbere continuă, mai mereu incomodă.

*

Titlul „În zbor planat” conferă abordării mele calitatea lecturii în plină vizibilitate. Pun accentul pe analiza aplicată la o multitudine de factori. Unii prelungind compromisuri cu propaganda epocii totalitare, alții orientați de ispita structurilor stilistice, teren răsărit din entuziasmele lui Barbu pentru vocabular, specială moștenire în dualitatea exprimării pe filieră antonpannescă și argheziană.

În legătură cu „Groapa”, Eugen Barbu mi-a spus privitor la simplitatea protagoniștilor că, de la un capitol la altul, conta nu doar intervalul dintre ele - dominantă lirică ori precizie epică - ci pe sâmburele de violență, adoptat de autonomia digresivă. Vechea rezistență a nuvelistului Eugen Barbu la exasperantele corespondențe cu teme scoase din albia comună, aceeași sub semnul dezmoștenirii, lucra împotriva prizei la mari fatalități. O atare regulă, convenită de Eugen Barbu cu petele intense din implacabila viziune a Cuțaridei, ca mocirlă în deplasare de planuri, va fi fost trivială ochiului străin. Dar pentru Eugen Barbu, apoi și pentru noi, are nimbul ridicat din traiul amar, din clisa umilă a penumbrei lățite peste o dezolantă mediocritate. Simultan acompaniament la cea mai pervertită generozitate, reazim pentru visul și trezia exercițiilor de aspru lirism fără de care nu și-ar găsi îndreptățirea strigătul Cuțaridei.

Până să ajungă la romanul popular, la pitorescul muncilor sezoniere, la abrutizarea mahalagiilor din Grivița tuturor rătăcirilor, E.B. dezvăluie cromatica lui - amestec de siluete istovite, chivuțe, ucenici famelici, mondene de ocazie, politicieni, tipografi, meseriași - într-o circulară adunare, încifrată până la contractare, pe o unică spirală de irosiri, dorințe, chemări suave, treziri crepusculare.

Nu am înregistrat, fie și trecător, un pitoresc de circumstanță. Îi reținem bonomia, misterul, lapidarele ingeniozități. Însă, ca și la Panait Istrati ori Carol Ardeleanu, pitorescul, aici mai păstos, cu întoarceri la pământ, bărbătesc și bătaios, cu şuți iuți și fideli „profesiei”, cuprinde deschiderea cerută de mărginirea cu orașul. Groapa sacrifică nota sa de înfrângeri, treceri, evadări, în beneficiul altui simbol. Ierarhiei de valori, acolo unde calități exact contrarii aveau ultimul cuvânt.

Dintr-o asemenea axă a tras E.B. firul conducător al scurtelor raporturi sufletești cu care a grupat suma de nuvele ce alcătuiește „Groapa”. Voi avea ocazia, sub arcul de boltă al romanelor, să constat că Barbu a avut propensiune pentru genul nuvelistic, în care a excelat. Persevera încă de la început pe dualitatea descripție- introspecție. În anul 1955 „și-a făcut mâna” cu povestirea „Munca de jos”. Au venit pe urmele prozei de care am pomenit câteva narațiuni pe teme sportive, oarecum

gratuite. Rețin „Tripleta de aur” în același timp cu scurte fragmente din „Groapa” puse la dispoziția revistei „Viața românească”, unde au și apărut.

Nu voi enumera aici avalanșa de elaborări cu care, curând, autorul a speriat piața. Până să culeagă cu prima ediție a romanului de debut laude și, pe lângă lingușiri, o ploaie de înjurături, Eugen Barbu crease, deja, mitologia cuiva spornic peste măsură. Era invitat să pună ordine în lecturi, la care binevoitorii adăugau sfaturi de moderație în a-și cultiva originalitatea. Fantezia lui, nu tocmai spontană, se dispensa de „grijile» ipochimenilor. „Prânzul de duminică», regrupat într-o ediție ulterioară, făcuse minuni. Producția avea să continue în cadență accelerată, autorul finalizând, în paralel, două romane, un caiet de note pregătitoare la „Principele», trei piese. Nimeni nu prinsese în obiectiv o mai puternică alianță a stăpânirii de sine cu productivitatea.

Desigur, socialul ținea a fișul. Dincolo de autoritatea socialului, Barbu construisese o proză trăită, foarte strâns orientată de relația individ-colectivitate. În conștiința acesteia, incompletă, pestriță, puțin pretențioasă, nu comanda un principiu unificator. Implicit nici proteste ale muncitorilor radicalizați. Lumea, în Cuțarida, respira rudimentar. Amarnic împunsă de nevoi.

Într-un sens predomină senzația de dislocare între ispite viclene și proiecții neptunice. Este, pe undeva, un zolism de susținere subsidiară. Activ dacă luăm în calcul vibrația năpăstuiților, mai deloc împletită cu o mișcare revendicativă, ca în „Germinai”. În fine, zolism resorbit la punctul de interferență al emoțiilor cu virulența celor câțiva răpuși de soartă.

Fiecare „secvență are ordinea ei, impusă de concretul vieții”. Mă rezum să notez că și aici soluția aleasă de Eugen Barbu este originală. La fiecare acțiune (a lui Stere cârciumarul, a dogarului, a sârmanului Chirică, a multor altora) consecințele decurg dintr-un conflict fățiș. Dacă se merge către antinomii, soluțiile vin din ajutorul comunității. Avem o deosebire capitală față de naturalismul clasic: delimitările nu recurg la brutalitate contagioasă. Se apelează, cel mult, la violență punctuală dacă e în discuție acel risc reclamat de imperativele subzistenței. Planul propus, de nu epuizează pericolul mistuirii senzoriale, cuprinde un prag, înclinat spre surpriză, distracție, pândă moderată între distanțări prudente.

Deliberarea are treptele ei. Le descifrăm drept căutări pitorești, puncte de plecare pentru ca Didina, Bozonca ș.a. să acționeze conform strategiei lor de trișare sau de afecțiune teatrală.

Participarea generală domină scena. Cotidianul, oricât de abject, cântă materialitatea, o decantează. Cum altfel să faci viabil balcanismul tablourilor fără concursul șuților, al celor stârniți de excesele celor din jur? Inerțiile dispar grație orgolioșilor, năzuinței celorlalți să prospere în ritmicitatea materiei, a epurării cvasi-generale de sentimentalism confuz.

Dincolo de celelalte accidente și revelații, de pitorescul personajelor sau de conștiința singurătății lor, la Eugen Barbu funcționează propriul puls temporal. Mi se pare că el preferă, ca să descopere lumini secrete, epoca fanarioților și, până la ultima cută de apeluri impudice, materia

brută, vag pătrunsă de triste destrămări, a extremelor. Sunt texte care integrează spațiul pictural al închipuirii preromantice (în culori carpatin distribuite) precum în nuvele ca „Nuntă cu ighemonicon» și „Smintirea jupâniței Ruxandra», ca să nu mai amintesc de haiducii din „Vânzare de frate». La alt stadiu, egal de degradat, de nesățios, naratorul se inspiră din informații pe care le consideră valide ca să surprindă, din păcate inadecvat, tras în jos de inadvertențe comportamentale, un roman plasat în climatul lui august 1944, anume „Șoseaua Nordului”. Panoramicul îl ispitește și în „Janus”, apărut postum. Epicul încorporează un senzațional pervers, de unde și impresia că, secvențial, rememorările sunt fabricate, pigmentate anapoda cu evoluții contrafactice.

În cazul din urmă nu știu cât poate fi creditat șirul întrebărilor sângerânde; intuiții corecte se întrepătrund cu vocative ale ideologiei totalitare. Critica literară va trebui să aleagă între reminiscențe ale discursului dizgrațios și acorduri picante bine extrase din mediile universitare și gazetărești. Suportul general are de suferit, rupt din aluviunea, categoric stranie, parțial discordantă, la care a recurs Eugen Barbu ca purtător al unei teme anume, articularea polifonică la interbelic.

Însă și dacă sunt de semnalat eșecuri cvasitotale, ca în „Șoseaua Nordului”, ori doar parțiale, precum am depistat în „Facerea lumii” un fapt, dintre cele mai importante, trebuie semnalat: scriitorul nu plătește tribut realismului socialist. Veleitățile sale pluriplane îl scutesc de excedentul sociologic impus de instanțele de control politic. Vădit lucru, Eugen Barbu este și aici paradoxal în măsura în care obține altceva decât încerca să ascundă, decât i se pretindea să destrame. Anume literatura construită după șabloane.

Prozatorul încheiase un pact cu propriul temperament (pe cât a reușit să asculte de el) și, ca atare, se manifestă șanjant acolo unde tezismul încarcă epicul cu explorări debile, împleticiri consumate, aversiuni întârziate.

Practic suntem în fața unei fracturi de adâncime. E.B., din păcate pentru el, pentru balanța scrisului său atât de cutreierat de efluvii durabile, nu și-a temperat propriile incoerențe opționale.

Câtă vreme s-a apropiat de ținte romantice, cu plenitudinea eliberatoare a permeabilului spiritual, a făcut o bună alegere. Când a rămas la ceea ce, corect, D. Micu numește „particularități dizolvante”, insolubile pentru anii ,50-80, naratorul ratează vibrația evocatoare a devoțiunii de care se dorea animat. Retrospecțiile scârțâie, personajele deghezate în comuniști ies din geografia pe care o străbat. Sună fals, trădează precipitări.

Despre toate acestea studiul de față reține elemente relative la modul în care politicul totalitar instituie discursul puterii, îl absolutizează în dauna artisticului. Și Eugen Barbu este, cu voie sau mai degrabă fără voie, „prins», la presiunea dublului limbaj, în efortul epuizant al echilibrării pozițiilor.

Este greu de stabilit punctul dominant al vastei construcții despre care s-a spus că prezintă numeroase inegalități. Știm că Eugen Barbu a lărgit, ca autor „total», spațiul epic autohton cât și pe acela al romanescului dispersat sub forma jurnalelor, a „caietelor» descărcate la fruntariile proiectelor

în lucru. Cum producția sa a inclus reportaje, piese de teatru, cărți de reportaj, cronici sportive, eseistică, scenarii de film, note, interviuri, polemici, diversitatea incorporată în atâtea ape curgătoare va fi fost insașiabilă, orgolios acaparatoare. Fatal, unele fire s-au destrămat, altele, mai rău, l-au aruncat pe scenarist în delir.

Oricât ar fi de pliabilă, gândirea are limite; desenul face crize de reumatism, vigoarea lui pierde pe drum expresivitatea pânzei, virulența necesară are de suferit.

Găsesc îndeajuns de semnificativ modul fără stridențe în care Eugen Barbu a trecut de la romantism la naturalism și, fără prea multe ezitări, de la naturalism la suita de portrete în notă pamfletară, în acord cu celulele vii ale realismului parabolic/alegoric.

La timpul potrivit, desigur nu într-o paranteză grăbită, vor fi multe de spus despre nuvelistica prozatorului. Merită un adevărat studiu. Paginile în cauză propun personaje plauzibile, contrazic dogmatismul, degajează o atitudine vitală pentru intrarea în modelul de înțelegere a reticenței auctoriale față de scepticism, față de cochetarea cu cinismul.

Încât cele câteva elemente noi identificate în nuvelistica eugenbarbiană se integrează în stilul demonstrației de forță a celui deosebit de generos cu „dosarele de existență” în mediile defavorizate. Ne asumăm afirmația că el este stăpân pe lumea de senzații aduse la lumină pătrunzător de febril acolo unde sărăcia transcrie vise treze. Acolo unde până și cenușa arde în spuza derizoriului înșelător. Stăpânirea crispării, ca act confesiv, conduce lectorul la întrebări scrâșnite, niciodată la mutilări. Așa că, act inventat sau cules din documente, lasă gustul amar al adaptării răscolite de ambivalență.

*

Cred că șansa beletristului Eugen Barbu a fost intim legată de faptul că nu a intrat în dezacorduri grave cu proiectul lăuntric luat ca întreg. Cel puțin acolo unde s-a organizat exigent și nimeni altcineva nu s-a travestit în coautor alături de el.

Recurg la același tip de judecată pentru activități secundare, perisabile, deși identific sumedenie de alterări mult dăunătoare în stridențele publicistului. Cu atât mai mult găsesc imperativ să-mi îndeplinesc cerințele față de cel care a patronat revista „Săptămâna”, s-a folosit de ea, a exaltat în coloanele ei forța primară a urii, a denunțului calomnios, a falsificării memoriei în scopuri distrugătoare la adresa adversarilor.

De acest Eugen Barbu mă delimitez cu toată energia. Din luna Mai 1980 am rupt orice formă de dialog între noi. În exegeza incitată de literatura, numai de literatura barbiană, am două reacții. Îi apreciez originalitatea artistică, refuz să transfer aceeași apreciere asupra activității de patron al unui gazete dezonorate de prea multe defecte. Dezgustătoare în numeroasele ei operații bazate pe stupefianta practică a minciunii.

Acestea fiind zise, mă întorc la actele pur literare, numai la ele, la cele care dau contur unui mare talent asupra felurii rătăcirilor și irosirilor sale infinit regretabile.

MĂRTURISIRE

George-Radu Chirovici, fost redactor, iar mai apoi redactor-șef adjunct la „Scânteia”, organul oficial al P.C.R., mi-a povestit cum l-a cunoscut pe Eugen Barbu într-o dublă ipostază. Întâi vizitându-l acasă pentru a-i solicita articole la ocazii speciale, inițiate în scop propagandistic. De regulă nu puteau fi refuzate dacă ținteau să obțină maximum de relief pentru cei doi Ceaușești. Împins de tendințele sale ambițioase, dar și de contradicții scump plătite, Chirovici, intuia în amânările cerute de Eugen Barbu, cum acesta lupta să se țină departe de servile fantasmagorii, cedând - în același timp - caducităților clipei.

Pe urmă, însoțindu-l, în mașina acestuia, din București către Zamora, Chirovici dorea să ajungă la casa unei cunoștințe de lângă Comarnic, de la care primise invitația să-l viziteze.

Eugen Barbu a dat curs rugăminții ziaristului, doar că porniră în puterea nopții. Scriitorul era zorit de finalități strict auctoriale, așa că spera să ajungă la masa lui de lucru destul de devreme. Ca orele să treacă mai repede, profitând și de șoseaua încă liberă, i-a făcut tovarășului de drum unele confidențe despre care G.-R. Chirovici a păstrat în memorie una de prim-plan.

Era o viziune în ordinea subiectivă a depărtării de Capitală.

Definită de Eugen Barbu în sensul destinației alese (pe o linie promovată de adecvarea la orizontul libertății), scriitorul a revenit, mai târziu, la precizare subordonată năzuinței evocate. Cu adaosul că are de parcurs trepte succesive pentru ca viața omului să depindă numai de voința actelor sale. Avea în vedere tensiuni necurmate de fantasmale dimprejur.

După Florești, îmi relata Chirovici, când încă domina linia dealurilor prahovene, Barbu și-a mărturisit nevoia de prospețime, de schimbare a decorului. Constata că nu facem destul ca oferta turistică de care dispune Valea Prahovei să cheme la evadare. Ideea acestuia pleca de la statutul de Capitală politică a Bucureștiului, în tipare permanent agitate de eterna dispută cu liniștea indispensabilă creației. Ca atare de câte ori simțea nevoia evada spre „Zamora cea strălucitoare». Nu ca să trândăvească, doar să intre în stare de vibrație.

Găsise, atenuată până la melancolie, locația de trebuință. Un adăpost ferit din calea evenimentelor. În care să creadă, atent la fapte, exaltări, gâtui de emoție.

Miraculos, locația despre care fantaza repetat, se plasa într-un patruleter apreciabil. Reunea, în primă perspectivă, Stațiunea Sinaia și, la marginea vecină, Bușteni. Pe latura cealaltă lua în calcul Zamora, precedată de cuceritorul adaos de la Cumpătul. Nu distanțele contau. Contau „florile” domeniului: Castelul de la Peleș iar la capătul nordic Casa memorială Cezar Petrescu. Pe partea opusă sporeau armonia întregului Castelul Cantacuzino și Vila Luminiș, una din reședințele lui George Enescu.

Aceasta ar fi trebuit să fie Capitala motivațiilor românești strict spirituale. Eugen Barbu afirma

că doar aici are o idilă cu natura. Aici corabia lui navighează dezlegată de temeri. Îi stă la îndemână sentimentul definitiv al peisajului. Ar mai fi trebuit și o balanță. Ca să pună la punct sinceritatea și, în rare complicități, colegialitatea. La un prim bilanț balanța lipsea. În orice caz pana lui Barbu resimțea o mare poftă de lucru. Fiind un autor prolific strângea pe șantierul scrisului nuvele, romane, scenarii de film, reportaje, istorii polemice, piese de teatru, stilizări.

...Preț de un ceas, pe la ora 5, ieșea pe ușă la plimbare. De-acasă, pe lângă zidul de piatră sură al așezării Cantacuzinilor, trecea podul peste râul Prahova și, prin Bușteni, până la celălalt pod, din Poiana Țapului, umbla să-și „facă norma”. Reperele rămâneau aceleași: chioșcul cu ziare, băcănia, piața de legume din centru, atelierul de ceasornicărie, cofetăria marcau o banalitate spre care se orienta din instinct.

Nu-l stingherea nimic; străzile cădeau în șoseaua națională. Nu s-a oprit să le cunoască. Ajungea la micul cinematograful al orașelului. Rar citea afișele. Se despărțea de ele ca să meargă mai departe. Auzea apele Prahovei, privea pereții de piatră ai muntelui, când și când treceau trenuri cu marfă sau călători. Explorarea teritoriului se încheia în ritmul în care începuse. Rostul plimbării? Comunicarea elementară cu intenții ale sinelui în curs de articulare. Apariții visate pe care le chema dezordonat la început.

Prozatorul spera ca mersul pe jos, la o încrucișare de poteci, să-l destindă. A băgat de seamă că nu era mereu așa. Destule digresiuni săpau galerii obscure în asociații felurite dimensionate. Din acel impuls clarificator rezultau limpeziri și completări, învoieli și contraziceri. Iar deosebit de ele, la periferia unor subiecte convenite, îi ieșeau în cale altele, antrenându-l în reacții impuse de agenda cu termene de predare amețitor de apropiate. Prin urmare mersul în care se angaja zilnic nu era imun la decor dar avea tare serioase. Niciodată izbânzile unui astfel de scriitor nu-l scuteau de pericole.

Eugen Barbu îi povestea ascultătorului său cât îl atrăgeau, în Zamora propriu-zisă, culorile, miresmele brazilor. După prânz, luat de o clipă de reverie, de moleșală, o depășea atras de păstrăvăria din pădure. Regele Carol I, mai apoi un alt investitor gândi, încântat de idee, la cele trei bazine umplute cu apa trasă din izvorul venit din codru.

Abia după 1990, dintr-o dispoziție dictată de rentabilitate, bazinele s-au golit de apă și de păstrăvi. O casă de piatră și lemn, adăpostea paznicul exploatării, undeva mai sus. Palatul lui, vine vorba, simplu adăpost de intemperii, redus la cele trei bazine, a dispărut. Acum câțiva ani am găsit gropile tivite cu lintiță, cabana paznicului fără ferestre, ca și cum neglijența, lăcomia abjectă, combinate, au pus capăt păstrăvăriei. M-a încercat un sentiment de regret; oare Eugen Barbu - în desele lui vizite - bănuise ca posibil asemenea deznodământ?

Nu știu să fi rămas, la locuința din strada M. Eminescu, manuscrise de pe urma scriitorului. Aici sunt încă posibile surprize. Dar naratorul avea simțul miticului, neștirbit, revelându-se atașat iubirilor iscate de vrăjile naturii. La păstrăvărie privea cum din puiet crește păstrăvul argintiu. Sfârșitul

păstrăvului, după scoaterea din bazin, după ce nu mai era ocrotit de apa împrospătată ritmic, isca în Barbu o dureroasă demonie. Dulcea carne a peștelui fiert în cazan de bucătărie ori pus pe jar absorbea un venin întenebrat.

Din primul moment, ascultându-l pe G.-R. Chirovici, cu aerul său amuzat, cât îmi relata spusele lui Barbu, părea să-mi livreze o dedicație, pe care o primise întâmplător iar acum ținea să ajungă la mine.

Cu tot dinadinsul cerea să-l cred. Râdea. Pe deasupra eram amândoi cazați în vila care adăpostise, în anii ,70 invitați ai scriitorului, veniți de departe. Sunt aici nuanțe care scapă ochiului liber. În așteptările, uitările, convențiile admise de unii artiști, orice persoană depășind posibilitățile de cazare își căuta singură integrarea în peisaj, fie accepta să primească găzduire pe undeva, în apropiere, descurajată de hotarul ce-l desparte de omul treaz de la șase dimineața și inaccesibil până pe la miezul zilei. La energia naturală a lui Eugen Barbu puțini erau cei capabili să răspundă modului în care se solicita pe sine.

În două-trei rânduri am ieșit să ne plimbăm împreună, eu și Chirovici, în jurul vilei de protocol. Îmi pomenea, oarecum evaziv, deși avea destule date, despre dezinteresul lui Barbu pentru calitatea și, mai ales, pentru numărul propunerilor atribuite unor traducători ai propriei literaturi. Nu credea, pur și simplu, nu s-a ostenit vreodată, să facă impresie peste hotare. De unde cam toți cei dispuși în favoarea propagării lucrărilor sale se vedeau pofțiți să petreacă o scurtă vacanță la Sinaia, unde descopereau un amfitrion ascetic. Oferea acolo o masă așa zicând festivă, mai rar și un interviu. Avea grijă ca respectivii invitați să treacă pe la Radio, să afle publicul cine sunt personajele, ce bune impresii le-a lăsat cartea tradusă, genul ei literar. Atât!

Spre deosebire de Zaharia Stancu, obsedat de legăturile cu editorii străini, Eugen Barbu considera că intra în atribuțiile Uniunii Scriitorilor să delege câte unui traducător sarcina adecvării la stilul său, construit pe contraste. În anumită măsură nu-i cerea lui Alexandru Balaci să ia legătura cu agenții literari pe care îi cunoștea.

Cel mai elocvent exemplu mi se pare răspunsul dat aceluiași, conștient că n-ar strica un minimum de publicitate (pe cheltuiala lui Barbu) în Suedia și Germania înainte de „un atac direct». Balaci s-a văzut contrazis cu argumentul: „Eu doresc să fiu tradus de plăcere. Dacă nu e posibil din motive «tehnice» s-o lăsăm baltă», părea să afirme autorul. Așa se face, raportat la anii de glorie ai lui Eugen Barbu, că nu și-a dat măsura în limbi de notorie circulație.

La fel a tratat Barbu și deplasările prin țară. Nu forța pe niciun editor intern să-i organizeze lansări cu tapajul de rigoare, cum nu se dădea în vânt după moda lecturilor în cercuri simandicoase, la Casa Armatei, în Sala cu oglinzi ș.a. Se resemna cu un referat inteligent întocmit și cu răspunsul prompt de la instituțiile abilitate. L-ar fi imitat pe Petru Dumitriu când acesta lua peste picior înalți funcționari de la Consiliul Culturii. Nu știa ca acela să își exaspereze cenzorii, prefera să opereze

spărturi în frontul lor, deși mecanismul intern la organele de avizare cerea mai puțină spontaneitate și infinit mai multă incisivitate explozivă.

Aveam ocazia, în deambulările alături de G.R. Chirovici, să aflu cum, încet și sigur, Eugen Barbu s-a izolat, prin asperități de vocabular de înalți funcționari de partid. Închidere în sine, căderi în orgolii de periferie, izolarea de lumea pe care nu voia s-o cultive. Cea pe care o exasperase stârnea viguroase resentimente la adresa modului său de a brusca, de a se impune. Dar nu era nimic de făcut. Omul era incurabil!

În același timp Chirovici îl reășeza pe Eugen Barbu printre noi. Prima lui călătorie cu Barbu s-a încheiat la Comarnic, unde, cum spuneam, venise la un prieten. Însă au mai existat drumuri în comun, inclusiv o petrecere la

Mogoșoaia, patetică, dureroasă dacă ținem seama că acolo destui dintre participanți au găsit motive să-l evite pe Eugen Barbu. Și nu doar unu-doi ci mai toată floarea cea vestită a consiliului director al breslei, respectiv Geo Bogza, Marin Preda, Paul Georgescu, Titus Popovici. Din rândul lor și al altora vor pleca acuzele de plagiat ceva mai târziu la modul cum construisese Eugen Barbu o carte, uitând că nici dacă îți iei libertatea să recurgi la colaje nu ai voie să le consideri ale tale.

Crude acele trăiri prin care i-a fost dat lui Barbu să treacă. Chirovici îmi povestea cum încercase Vasile Nicolescu să-l scoată la liman pe Barbu, uzând de calitatea de director al sectorului răspunzător de aparițiile literare. Cum nu-l mai frecventam pe Eugen Barbu de câțiva ani, constatam, nu fără strângere de inimă, gradul în care scandalul izbucnit alimenta, pe bună dreptate, presa și opinia publică. Deruta ce a urmat a închis pentru autorul „Gropii” receptarea operei sale în deplina ei unicitate. O unicitate densă, alambicată, stimulatorie.

*

Destule examene cu mine însumi mă apasă. În toate inflexiunile ei, o idee anume stăruie deosebit. În complicațiile iscate de plagiatul despre care se purtau discuții aprinse, Eugen Barbu făcuse o greșală datorată lipsei de disciplină auctorială.

Valorile de cultură nu se împacă, indiferent dacă se rețin inserții din surse declarate ori numai intuite, cu transcrieri indistincte. Optica lui Eugen Barbu în cazul „Incognito” a fost parazitată de citate fără ghilimele, citatele, introduse în materia „primă”, asimilate jenant de ușor, puteau fi taxate ca un roman indirect ieșit dintr-un caiet de lucru? Eugen Barbu a invocat funcția de asimilare a colajului într-un scenariu ce abundă în acumulări.

Sunt, dacă vreți, raportări la deliberări ale memoriei. Prezente în cazul „Incognito”, totuși întâlnite - nu străvezii - în genul de colportări incorporate în schițe sau relatări marcate de nebuloasa evenimentelor.

O intrare în ceață, latentă, înșelătoare. Eugen Barbu nu a evitat dezastrul fiindcă s-a precipitat într-un exercițiu despre care nu fusese îndeajuns prevenit.

*

Premergător primilor pași la „Șoseaua Nordului”, în travaliul cerut de întâlnirea cu actualitatea ieșirii noastre din alianța funestă cu Hitler, Barbu a simțit nevoia să afle de unde plecase, la Cioran, sila de lichelism. A rugat-o pe Adriana Kiseleff să-i aducă din drumurile ei prin Europa „Pe culmile disperării». În București nu găsisese volumul nici pe la anticari nici la cunoscuți.

Dobândise, în schimb, „Schimbarea la față a României” - așa că, avea la îndemână argumentele cu care Cioran acredita soluțiile nocive din anii tinereții sale.

Ca artist-interpret al istoriei, Eugen Barbu căuta explicații la sensul istoriei poporului german. Avea el misiunea să domine celelalte popoare? Ce declanșase, la Cioran, cu precădere, admirația nutrită pentru Führer? Pornise nefericita apreciere doar din ura față de bolșevism?

Mult mai stăpân pe sarcina asumată, Cioran a traversat în altfel alianța cu fantasmemele, convins că un secret de viață, ca și unul de interes psihologic, pot să apeleze la comprehensiune, în pofida desfășurării nevrologice.

În absența spiritului critic din anii încrederii în mesianismul românesc, Cioran optează pentru „naționalismul vitalizant”. Dilema lui: să renunțe la șovinismul frenator sau să acorde supremă finalitate „revoltei care face istoria”? Aici intervine valorizarea fără ghilimele a tezelor junimiste inspirate din teoria maioreșciană a formelor fără fond. În „Scrisori din Germania”, fruct al șederii, pentru câțiva ani, la Berlin exact în perioada fulminantei ascensiuni a lui Adolf Hitler, Cioran glosează între diverse alternative. Cert, lupta pe care o proclamă cu tradiționalismul este de inspirație mussoliniană și nazistă. Dar el nu citează, expres, sursele, se rezumă să condamne anchiloza României pașoptiste. Climatul îi face plauzibile afirmațiile. Dacă au fost nu puține colaje în cuprinsul acestora nimeni nu i-a adus eseistului politic vreo acuză.

În cu totul alte circumstanțe decât cele avute în vizor la Eugen Barbu, ale memoriei pierdute și apoi regăsite, Cioran făcea semne cu mâna siluetei neclare a unei bune cunoștințe. Se bucura să-l știe mergând spre casă. De la distanță, în pardesiul șifonat, romantic, idealist, fericit în plină bătrânețe.

Ca și cum nu moștenise mare lucru dar se ocupa, mai departe de lucruri importante, Eugen Barbu tocmai se despărțise de un colaborator prin intermediul căruia lovise în altul, chinuit de închipuiri.

Era, pe cât am înțeles, un „naufragiat”. Adică acea persoană învățată cu neclaritatea fantasmatică, plin de bune intenții, mereu cu mâna goală. De unde și înclinația acestuia de a-și cosmetiza aparițiile. De mai multe ori Barbu însuși mi-a spus cât îndrăgea asemenea apariții, de fel inofensive, mai curând

meteorice, paradoxale.

Pe când lucra la „Princepele”, Barbu a făcut apropieri uluitoare între năpăstuiții din „Groapa» și noul roman, aflat pe șantier. Constata, oarecum surprins, ferocitatea devoratoare a protagoniștilor din cartea în pregătire și înjosirea celor dintâi.

Aici se rupe firul recitirii lui Cioran de revelațiile de ordin artistic ale prozei lui Eugen Barbu. Contactele cu această proză extrem de personală, bogată lexical, acut vizuală, singulară memorialistic, revelează un stil, fulgeră din trupul frazei mecanismul ei de ceasornic. Studiul meu va încerca să-i depisteze resursele, să-i înțeleagă aplicațiile.

CURENȚII DE AER

„Groapa”, privire circulară

În absența unui concept de poziționare pe treptele poeziei românești, Eugen Barbu a recurs, el primul, la denumirea de roman acolo unde nu era cazul. În spațiile acestuia, alternativ epice și lirice, autorul avea să înțeleagă mai târziu că emanațiile sufletești mai au nevoie și de un principiu polifonic. Cu atribute coagulante mai presus de intrigi, mici ghidușii, vecinătăți amăgitoare.

„Groapa”, fiindcă de ea este vorba, trece prin asociațiiuitoare, bine stăpânite dintru început. În ciuda cuprinsului damnat, a incisivelor caracterizări și a decorului dezolant nu este roman nici ca esență narativă nici în derularea premeditată.

Este, în schimb, o suită de povestiri, virtual confluente pe mediana a două ipostaze: exces de regularitate în limitarea subiectelor, justețe față de neliniști sfâșiate de întrebări. Detectate intim, personajele, dețin, pe diversele lor fațete, cuminența mediocrității, singura lor latifundie în care își plantează patrimoniul comun. Stabilite anonim pe pământul Cuțaridei, Barbu este martor și povestitor. Fețele de întuneric îl turmentează, îl orbesc până dincolo de amintiri. Un grăunte de inocență dă precizie vizuală localizării. Fără sentimente de comuniune cu cartierul citadin din vecinătate; mica planetă suplinește parțial încrucișarea cu alte sisteme galactice, inaccesibile.

Încă nimic nu este de prim-plan. Afără de maidanul suveran pe care îl străbate, plin de sănătate, Cristu Surcel, lăptarul ispitit de Lina, nevasta cârciumarului. Ar vrea să plece cu el. „Mi-ai mâncat inima! Ce zici? Te duc în Bolintin. Am să te țin ca pe o prințesă!”. Odată descoperit amorul ilicit îndrăgostitul e poftit să plece și să nu se mai uite înapoi. După atracția pentru Niculaie, Lina mai îngroapă încă o șansă de dezmoțire. Cuțarida nu are nimic de pastel odihnitor... Aici nimeni nu are voie să oscileze; micile duișii le încerci pe întuneric. Privilegiile sunt trăite ca subiecte de bătaie, devin evenimente dacă au fost consimțite prin chin și jale, la capătul unor scene grave.

Cum s-a mai observat sunt secvențe manipulate în manieră identică de narator. Un vast poem întăritat, cu neveste amețite și nădușite precum soața lui Stere scoasă la petrecere, cu femei frumoase ce și-ar alege bărbatul de nu ar fi lumina felinarelor, cu şuți trecând „la lucru” șinele de fier, iar la podul Basarab semafoare roșii cum e sângele după ce sărăcimea și-a cheltuit banii.

Câmpul de gunoaie comunică temeritate și penitență. Circumscrie „lumea de la margine”. Amestecul de orori și sensibilități compune decorul. Oamenii își trăiesc aici viața, trec de la un reper evocat la altul. Schimbarea anotimpurilor rezervă mici surprize protagoniștilor. Oricum seara se adună la cârciumă codoși și manglitori, tăietori la abatorul de vite, gunoieri și gropari. Pe măsură ce beau cinzeaca ori paharul cu rachiu intră în dezacord cu ei înșiși, suferă la fel. Pun la cale spargerii, uneori crime.

Eugen Barbu le împleticește socotelile. Doar că nu e totul evaziv, arbitrar. La mese, în aburul

de alcool, se luptă între ei, au în priviri temeri. Uciderea starostelui Bozoncea marchează mecanismul lor imperfect: nu știu, nu pot să se protejeze, jurămintele de credință sunt efemere.

Poate este la mijloc o carență de comportament. Poate visata emancipare îi crispează. Cert este că înși ca Paraschiv îl invidiază pe Bozoncea, îi doresc femeia, pe Didina, țigancă focoasă și frivolă.

Abundă o pulbere de vremelnicii. Figuri, sunete se mișcă atotputernice. Răsufală o divinație biografică. Suntem în drept să exclamăm: câte biografii, mai exact eboșe biografice dezvoltă Eugen Barbu în excursul repetat de la o scenă la alta deși digresiunile sunt numeroase! Care îi va fi fost modelul?

Devenim atenți. Apetența realului am întâlnit-o și la Gib Mihăescu însă virtuțile estetice sunt diferite. Pe spații asemănătoare aceleași acumulări, numai că la F. Aderca, de exemplu, era vorba de treziri erotice; dorințe dezordonate propun contraste între maculare și vitalitate, semn că plăsmuirile provin dintr-o zonă amprentată de dureri și râvne egal de precare. Diferența sare, totuși, în ochi. La Aderca „Domnișoara din strada Neptun” suferă în mahala, aici suntem pe teren neexplorat, fulgerând lacom, necumpătat, fără deprinderi pregătitoare.

Barbu depășește atari reprezentări. Punctul de vedere dominant renunță la eufemisme, victimizează suficient ca dezlegările să își aparțină. Între pur și impur se interpun interdicții, violențe fizice, decizii verbale, aliajul între derută și brutalitate.

Explicația ar fi simplă dacă am reduce totul la raportul, bine cizelat, instituit în constelații dispersate. Se pot desprinde și asemenea pagini. Mai de grabă sugestiile vin de la Tudor Arghezi și de la maniera cu care tratează detaliul. Numai că acolo unde penița lui închide un mod de expresie în cadrele tabletei, Eugen Barbu caută altă coardă și o găsește în limbajul și modulațiile micro- viziunilor însumate, având finalitatea în registrul evaziv. Așadar și lirism și violență. Delimitări de tehnică; la Barbu picturalul naturalistic încheagă suita de povestiri, la Arghezi succesiunea trece în travestiul polemic.

Și pentru că pomeneam de modele retroactive (în statutul încărcăturii afective, în radicalitatea intențională ș.a.) trebuie pusă în discuție, spre a nu ne înșela pe noi înșine, ideea lui Barbu despre tragicul mahalalei. Un tragic al unui vocativ dramatic, incandescent, subordonat luminilor încrucișate, rareori victorioase asupra umbrelor. Hoții sunt, unul după altul, lichidați de tovarășii de pungășii. Mână-Mică este ucis de Paraschiv, Gheorghe de polițiști. Oacă scuipe sânge și își dă sufletul la spital. Viața se lasă desfigurată de ceea ce întâmplă în adânc. Ultima pagină sună ca un epitaf. „Se așezase pe un scăunel și privea groapa. Peste malurile ei galbene zburau păsări. Bărbatul se gândea că iar începe treaba. Nu se schimba nimic din viața lui. Era mai bătrân și mai ostenit, nu-l mai lua somnul, se scula cu noaptea-n cap, dădea târcoale avutului primăriei, pe care-l păzea. Cine să vie aici, să fure niște măhuri? Nu mai apucase să strângă bani să-și ridice și el o casă. Câmpul Cuțaridei se umpluse de lume. Nu mai aveai loc. Să se fi sculat morții s-ar fi rătăcit prin mahala. (...) numai el și cu Aglaia

nu se clintiseră de la rampă, acolo-și așteptau moartea”.

Intenția e clară. Eugen Barbu vede impasul filonului natural. Rampa de gunoaie nu înfrâneză creația, doar că nu eludează obstacolele, neîncetatul vid de idealuri. Cum să descoperi soluții unde sărăcia ulcerează modestia? Unde doi bătrâni, legați de servitutea lor, lipsiți de paliere de sprijin, așteaptă sfârșitul...

Îngropați în dureroasa perspectivă, Grigore și Aglaia sunt resemnați în fața civilizației. Ea vine înșelătoare, impertinentă, detestabilă.

Personal regret că puterea de irradiație a lui Thanatos este mai presus de Eros în această carte scăpărătoare de singularitate. Autorul nu a văzut sau nu a vrut să vadă concomitența lor. Pentru Barbu partea activă în poveste o are moartea, complicitatea ei cu diverse experiențe. Ca și în „Princepele», modelat de tragism, și atât de contrastiv cu „Janus» eposul construiește pe cioburi, pe morminte, nu are nevoie de vraja dragostei decât, poate, să indice culoarea locală, momentul trecător, digresivul episodic.

Din capul locului normalitatea (chiar și atunci când este asaltată de esența sexualității) pătrunde printre realități, cum există ea, confundată cu sinceritatea, cufundată pe un câmp de probleme. De ajuns pentru „Groapa” să constatăm că întâlnirile cu elementarul sexual sunt scurte, ieftine, opace dacă în cumpănă se împart cu dispariția, cu ferocitatea ei lichidatorie.

Întreg mecanismul relației dintre cei doi poli nu descalifică elementarul constatării. Cu excepția lăutarilor, în numele meseriei profesate, nimeni nu păstrează întreagă jovialitatea clipei, nu dezbate și nu infirmă înclinarea spre gravitate când își apără vechi înțelegeri. Oamenii răspund congestionați la aluzii incitante, denunță cu repulsie vehemența pasională.

Cota dezordinilor sentimentale trece întâmplător prin carte pentru că „femeile merg cu capul în jos”, absorbite de încărcătura socotelilor zilnice. Iar dacă domnu’ Aristică și interlocutorul său, domnul Procopie, dezbat „chestia» fetei de 14 ani cu studentul, totul se reduce la riscul ca fata să „umble cu burta la gură”. În rest nimic despre trăirea lor, în notă familiară, modelatoare, aducătoare de dragoste posibilă.

Nu cred că avem o notă falsă, urmare la alegerea neinspirată a prozatorului, aflat la început de drum. Nici că ar fi vorba de o inaptitudine cauzată de vârtejul livresc, de care Eugen Barbu se teme deosebit. Cred, pur și simplu că suntem în fața unei carențe, aproape insesizabilă la prima vedere. Pe urmă, desigur, și accentul de relativă marginalitate a unor clipe neesențiale într-o viață aplatizată de realul apăsător.

În „Groapa” funcționează ceva din strictețea zolistă potrivit căreia mitologia intimă cedează pasul derutantei, sufocantei neînduplecări a oamenilor, instituțiilor ca agenți dezamăgitori. Absolut surprinzător, Eugen Barbu reduce erosul, pe care știu cât a mizat alteori, la o banală veleitate de posedare carnală. Cinic, Bozoncea își satisface foamea după trupul Didinei, țiganka țâțoasă și focoasă,